

แนวความคิดในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย เรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี

Concepts of Thai Contemporary Dance "Phra Lor"
by Naraphong Charassri

รุ่งนภา ฉิมพุด¹

Rungnapha Chimphut

E-mail: rungnapha_cu@hotmail.com

¹นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ขอบคุณภาพจาก <http://bit.ly/2f9yMXt>

บทคัดย่อ

วิจัยฉบับนี้ ศึกษาแนวความคิดและรูปแบบในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย เรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี ซึ่งจัดแสดงเป็นกิจกรรมการละครของโรงเรียนแม่พระฟาติมา เพื่อส่งเสริมให้นักเรียน อาจารย์และผู้ปกครองร่วมกันทำกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย

จากการศึกษาพบว่าผลงานเรื่องนี้มีแนวความคิดในการรักษาแก่นและคุณค่าของวรรณคดีลิลิตพระลอผ่านวัฒนธรรมการแสดงโดยใช้แนวความคิดเชิงสัญลักษณ์และทฤษฎีทางทัศนศิลป์ผสมผสานกับนาฏศิลป์ เพื่อสร้างสรรค์การแสดงที่เหมาะสมกับเยาวชนตามองค์ประกอบการแสดงที่สำคัญ ได้แก่ 1) บทการแสดง สื่อความรักตามแก่นของเรื่องลิลิตพระลอ และการลดทอนความรุนแรงของบทเพื่อการสื่อสารกับเยาวชน 2) ลีลาการแสดง มีรูปแบบที่เป็นธรรมชาติ ไม่ซับซ้อนแต่สื่อความหมายชัดเจน 3) เครื่องแต่งกาย คำนึงถึงความเหมาะสมของท้องเรื่องและบทบาทของตัวละคร 4) ดนตรีและเสียง ใช้ดนตรีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นตามเนื้อเรื่อง ได้แก่ ดนตรีล้านนา การจ้อย การเอื้อนเสียงกล่อมลูก และการอ่านบทด้วยน้ำเสียงเรียบ เพื่อสื่อความไพเราะของบทประพันธ์ 5) ฉากและอุปกรณ์การแสดง ใช้ผู้แสดงเป็นฉากและนำวัสดุอุปกรณ์ที่สื่อความเป็นท้องถิ่นล้านนามาใช้ โดยใช้แนวความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายที่เข้าใจง่าย 6) พื้นที่การแสดง นำความรู้ด้านองค์ประกอบของภาพ และความสำคัญของตำแหน่งตัวละครมาใช้ในการออกแบบ ทำให้การแสดงมีเอกภาพ มีความหลากหลาย และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน 7) แสง เน้นแสงที่เป็นธรรมชาติ เพื่อสร้างอารมณ์และบรรยากาศของการแสดง 8) นักแสดง ใช้นักแสดงที่มีทักษะความสามารถ เหมาะสมกับวัยและบทบาทที่ได้รับ แนวความคิดซึ่งถ่ายทอดผ่านการแสดงดังกล่าวทำให้สามารถรักษาแก่นและคุณค่าของวรรณคดีลิลิตพระลอ ที่สามารถสื่อสารกับเยาวชนได้ดี

คำสำคัญ: พระลอ, นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย, ลีลาการแสดง

Abstract

The present research examines the concepts and form of the Thai contemporary dance ‘Phra Lor’ by Naraphong Charassri, performed at Maepra Fatima School to promote the collaboration of teachers, students, and parents in carrying out Thai art and cultural activities.

The findings revealed that the dance contributed to the preservation of the theme and value of the literary work ‘Lilit Phra Lor’ by incorporating symbolic concepts and visual and dance arts theories into a performance suitable for teenagers presented through several important components. First, the storyline adapted the theme of love in ‘Lilit Phra Lor’ but reduced its violence elements to accommodate teenage viewers. Second, the performance featured natural and simple yet clear delivery of meanings. Third, the costume took into consideration the storyline and roles of characters. Fourth, the music and sound matched the Lanna culture presented in the story, such as the application of tremolos in lullaby singing. In addition, the narration was conducted in a smooth tone to highlight the beauty of the story. Fifth, the stage set was formed with the performers standing as the background, and the props were made from materials characterizing the Lanna culture. Sixth, the performance space applied composition theories and considered the roles of characters, resulting in a multi-faceted yet coherent show. Seventh, the lighting relied on natural light to create an appropriate mood and atmosphere. Finally, the performers were recruited from skilled individuals of the right personality traits and age able to preserve the theme and value of ‘Lilit Phra Lor’ effectively.

Keywords: Phra Lor, Thai contemporary dance, Dance

บทนำ

ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีเอกเรื่องหนึ่งของไทยที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา ซึ่งได้รับการยกย่องว่ามีความไพเราะในกระบวนการประพันธ์และวรรณศิลป์ เนื้อเรื่องพรรณนาด้วยอารมณ์ที่หลากหลาย มีแก่นเรื่องแบบโศกนาฏกรรมที่น่าเสนอความรักของหนุ่มสาวที่มีอำนาจพุนแรง แม้อุปสรรคกฏเกณฑ์หรือความตายก็ไม่อาจขวางกั้นได้ แผงแง่คิดทางคุณธรรมและศีลธรรมของชีวิต ให้แนวคิดเรื่องชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา สื่อความงามของพระลอ สื่อความรักความผูกพันระหว่างแม่กับลูก และการปลงสังเวยในตอนสุดท้ายที่ให้อ้อคิดแก่ผู้อ่าน เนื่องจากความมีคุณค่าของลิลิตพระลอดังกล่าวรวมถึงความโดดเด่นในเนื้อเรื่องที่จับด้วยเหตุการณ์โศกนาฏกรรมรันทดใจ เรื่องพระลอจึงได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางและได้รับการเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆทั้งที่เป็นงานประเภทสารคดี อันได้แก่ บทความ ตำรา เอกสารประกอบการสอน วิทยานิพนธ์และงานวิจัย งานประเภتبันเทิงคดีทั้งในลักษณะร้อยแก้วและร้อยกรอง อีกทั้งการสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบต่างๆในลักษณะของภาพยนตร์ คีตศิลป์และนาฏยศิลป์

การแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า“วรรณคดีจินตภาพเรื่องพระลอ” จัดแสดงในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2549 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เป็นการแสดงที่บูรณาการนาฏยศิลป์ไทยและนาฏยศิลป์จากหลายวัฒนธรรม มีการสอดแทรกวัฒนธรรมไทยและถ่ายทอดผลงานตามความคิดของนราพงษ์ จรัสศรี ผู้บุกเบิกและมีอิทธิพลต่อนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยในประเทศไทยมีผลงานสร้างสรรค์ด้านนาฏยศิลป์ เผยแพร่ทั้งในประเทศและต่างประเทศมากกว่า 50 ผลงาน ซึ่งล้วนเป็นงานที่มีแนวความคิดในการให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์ใหม่และมีเอกลักษณ์ความเป็นไทยปรากฏอยู่เสมอ ผลงานนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอถือว่าเป็นงานสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ที่มีความโดดเด่นขึ้นหนึ่งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้นำเนื้อหาจากลิลิตพระลอมาสร้างเป็นการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยในรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับเยาวชน รวมถึงการนำเสนอที่ง่ายต่อการเข้าถึงวรรณคดีและวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยมีองค์ประกอบการแสดง อันได้แก่ บท ลีลาการแสดง เครื่องแต่งกาย ฉากและอุปกรณ์การแสดง การใช้พื้นที่ ดนตรี แสงและนักแสดง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี

อุปกรณ์และวิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการ ตำรา งานวิจัย บทความวารสาร สื่อสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี จากสื่อสารสนเทศ ซึ่งเป็นการแสดงที่เคยจัดแสดงต่อสาธารณชนที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ.2549 เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงและแนวความคิดในการจัดการแสดง
3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการติดตามชมการแสดงพระลอที่จัดแสดงในสถานที่ต่าง ๆ
4. การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญเรื่องพระลอ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย ผู้ออกแบบสร้างสรรค์การแสดงพระลอ ผู้แสดงและผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ออกแบบฉาก เครื่องแต่งกาย ผู้ช่วยฝึกซ้อมการแสดง เป็นต้น
5. การวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องแนวความคิดและรูปแบบการแสดงตามองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ ลีลาการแสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรีและเสียง ฉากและอุปกรณ์แสง การใช้พื้นที่ และนักแสดง จากนั้นสังเคราะห์ข้อมูล สรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องแนวความคิดในการแสดงนาฏศิลป์ร่วมไทยสมัยเรื่องพระลอ ที่สามารถเข้าใจได้ในระดับสากลและนำเสนอเป็นงานวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่องแนวความคิดในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเด็นได้แก่ แนวความคิดในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี และรูปแบบในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี ซึ่งจะนำเสนอเป็นประเด็นดังนี้

1. แนวความคิดในการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอ ของ นราพงษ์ จรัสศรี

- 1) การรักษากำเนิดและคุณค่าของวรรณคดีลิลิตพระลอ

- ก. การรักษากำเนิดของวรรณคดีลิลิตพระลอ

กำเนิดของเรื่องลิลิตพระลอ คือ มนุษย์เรานั้นย่อมมีความรัก ความพึงพอใจ และความปรารถนาในคนที่ตนรัก แม้จะมีอุปสรรคขวางกั้นก็จะฝ่าฟันเพื่อให้สมความปรารถนา แม้จะต้องตายก็ตาม (บุญยืน สุวรรณศรี, 2532: 10) นราพงษ์ จรัสศรี ได้นำเสนอบทบาท

แสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอ โดยมีแนวความคิดในการรักษาแก่นของวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่การเกิดสงครามระหว่างเมืองสรองและเมืองสรวง การขับชอชมโฉมพระลอ พระเพื่อนพระแพงปรารณาพระลอ การขับชอयोโฉม พระเพื่อนพระแพง ปู่เจ้าทำเสน่ห์ พระลอคลั่ง พระลอลาแม่ พระลอลานาง พระยกทัพออกจากเมืองพระลอชมไพร พระลอเสี่ยงน้ำ พระลอตามไก่ พระลอพบพระเพื่อนพระแพง พินาศพระลอ และจบเรื่องด้วยการพรรณนาให้เห็นความทุกข์โศกของบิดามารดาของพระลอ พระเพื่อนพระแพง ซึ่งบทรการแสดงและลีลาการแสดงสื่อเรื่องราวที่สอดคล้องกับแก่นเรื่องลิลิตพระลอ กล่าวคือ การนำเสนอเรื่องความรัก ความพึงพอใจ และความปรารถนาของพระลอ พระเพื่อนพระแพง ที่จะครองคู่ร่วมกัน ซึ่งพระเพื่อนพระแพงได้ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้พระลอเดินทางไปหาตน ส่วนพระลอนั้นก็มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะได้ครองคู่ในพระเพื่อนพระแพง จึงเดินทางไปเมืองสรองแม้จะพบความทุกข์ทรมาน ความยากลำบากในการเดินทาง และรู้ว่าจะต้องพบกับความตายแต่พระลอก็เดินทางต่อไปจนพบกับพระเพื่อนพระแพง สุดท้ายทั้งสามก็ได้พบกับความตาย ซึ่งผู้สร้างสรรค์ยังได้สื่อบทรการแสดงและลีลาที่ใช้ให้เห็นถึงเรื่องกรรม บาปบุญคุณโทษและสังกรรมแห่งชีวิต

ข. คุณค่าของเรื่องลิลิตพระลอ

1. ความไพเราะในกระบวนการประพันธ์และวรรณศิลป์ตามที่จินตมณีนิตารากวีศาสตร์ของไทยได้ยกบทโคลงสี่สุภาพบทหนึ่งในลิลิตพระลอเป็นตัวอย่างของบทโคลงสี่สุภาพที่มีฉันทลักษณ์ถูกต้องตามข้อบังคับของโคลงและมีเสียงสัทอักษระที่ไพเราะอย่างยิ่ง ได้แก่

เสียงภาเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอย
เสียงยอเมื่อยยอศไคร	ทั่วหล้า
สองเชือกพี่หลับไหล	ลืมนั่น ภาพี่
สองพี่คิดเองอ้า	อย่าได้ถามเผื่อ
	(กรมศิลปากร, 2517: 8)

อีกทั้งลักษณะพิเศษในบทต่างๆที่นักวิชาการนำไปยกตัวอย่างคำประพันธ์ในวรรณคดีไทยที่มุ่งเอาความไพเราะของการประพันธ์ ซึ่งเกิดจากการเล่นคำเล่นอักษรเป็นใหญ่ มากกว่าการพรรณนาความเป็นอยู่ของสัตว์และต้นไม้ตามความจริง เช่น

กาจับกาฝากต้น ตูมกา
 กาลอดกาลากา ร่อนร้อง
 เพกาหมูกามา จับอยู่
 กามายมัดกาจ้อง จิกก้านกาหลง
 (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544: 102)

จากคุณค่าของลิลิตพระลอในมุมมองต่าง ๆ นราพงษ์ จรัสศรี ได้นำคุณค่าดังกล่าวมาเป็นแนวความคิดในการสร้างสรรค์ กล่าวคือ การเน้นแนวความคิดหลักเดิม มีการเรียงร้อยบทใหม่ที่ยังคงรักษาคำหลักเดิมและความไพเราะของบทประพันธ์ในลิลิตพระลอโดยคำนึงถึงเยาวชนด้วยการสืบทอดการแสดงแบบโคลงและร้อยอันเป็นรูปแบบคำประพันธ์แบบดั้งเดิมจากลิลิตพระลอ การพรรณนาตามเนื้อหาวรรณคดีโดยการอ่านบทเพื่อสื่อสารการแสดงแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย สามารถจดจำและได้เรียนรู้วรรณคดีจากวรรณคดีไปพร้อม ๆ กันโดยไม่ทำลายฉันทลักษณ์ของวรรณคดีอันเป็นวัฒนธรรมทางภาษาไทยของคนไทยในอดีต

2. ความโดดเด่นของเนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องลิลิตพระลอที่จับลงด้วยโคลนาฏกรรมรันทดใจ แตกต่างไปจากวรรณคดีร่วมยุคสมัยเดียวกัน มีความทันสมัย ชวนให้ติดตาม ลิลิตพระลอจึงมีความโดดเด่นในเนื้อเรื่องที่เป็นโคลนาฏกรรม ความสังเวช ความสะพรึงกลัวในความตายของตัวละคร นับเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องแปลกกว่าวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน ดังการวิเคราะห์ของชลดา เรื่องรักษัลลิต ว่า “ถ้าเปรียบวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอกับบทภาพยนตร์ก็เทียบได้กับภาพยนตร์สมัยใหม่ที่เสนอเรื่องราวด้วยการเดินเรื่องรวดเร็วอย่างมีศิลปะสามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมให้ติดตามเรื่องราวได้ตลอดตั้งแต่ต้นเรื่องจนกระทั่งจบเรื่อง” (ชลดา เรื่องรักษัลลิต, 2545: 537) ในประเด็นนี้ นราพงษ์ จรัสศรี ได้นำเสนอบทที่กล่าวถึงความตายในครั้งแรกตอนที่ท้าวพิมพสาครสิ้นพระชนม์ในสนามรบอันเป็นเหตุให้เมืองสรองและเมืองสรองเป็นศัตรูกันและนำไปสู่ความตายอันน่าสะพรึงกลัวของพระลอพระเพื่อนและพระแพง ในฉากพิฆาตพระลอ แสดงให้เห็นชัดเจนว่าเป็นละครโคลนาฏกรรมที่จับลงด้วยการตายและมีบทที่บรรยายให้เห็นในเหตุการณ์นี้ว่า “ดูมเหสีทั้งสาม งามเงื่อนดังราชสีห์” (บทการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี) และออกแบบลีลาการแสดงให้ตัวละครพระลอ พระเพื่อนพระแพงตายในลักษณะยืนพิงกัน ตามเนื้อเรื่องที่กล่าวไว้

3. ความงามและบุคลิกภาพของพระลอ

คำว่า ลอ นี้มีความหมายว่า งาม งดงาม มาจากภาษาเขมร ซึ่งกวีได้นำมาเป็นชื่อเรื่องที่มีความหมายเหมาะสมและব্যয়ผลมาก ทั้งยังสอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่อง คือ ความรักระหว่างพระลากับพระเพื่อนพระแพงอันสืบเนื่องมาจากความงามอันหาที่เปรียบไม่ได้ของพระลอเนื้อ และความงามของพระลอยังมีอานุภาพ สามารถดับความโกรธของผู้ที่คิดร้ายต่อพระองค์ (ชลดา เรื่องรักขลิขิต, 2545: 35) ในประเด็นนี้ นราพงษ์ จรัสศรี มีแนวความคิดในการนำเสนอความงามของพระลอ โดยใช้นักแสดงหนุ่มที่มีรูปร่างหน้าตาดีสมส่วน มีบทการแสดงและลีลาการแสดงที่กล่าวถึงความงามของพระลอซึ่งเป็นสิ่งที่เลื่องลือดังการขับขอยอโฉมพระลอ และการนำเสนอเหตุการณ์ที่กล่าวถึงท้าวชัยพิษณุกรเห็นความงามของพระลอแล้วเกิดความรักใคร่ ทั้ง ๆ ที่เป็นศัตรูกัน

4. ความรักในลิลิตพระลอ

ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่แสดงเรื่องของความรักไว้หลายประเภท ทั้งความรักระหว่างแม่กับลูก ความรักระหว่างหญิงกับชาย ความรักระหว่างเจ้ากับข้า ความรักตัวเอง ความรักแต่ละแบบล้วนมีความลึกซึ้ง เข้มข้น รุนแรง (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2549: 135) ในประเด็นนี้ นราพงษ์ จรัสศรี ได้คำนึงถึงคุณค่าของความรักในแบบต่าง ๆ ที่กวีได้สื่อสารในลิลิตพระลอ และได้นำเสนอบทการแสดงที่สื่อให้เห็นความรักความผูกพันของแม่กับพระลอ ความรักของเจ้าย่าที่กลายเป็นความแค้นอันเป็นเหตุแห่งความตายของพระลอ พระเพื่อนพระแพง ความรักความผูกพันของคนในครอบครัว โดยสื่อสารในบทการแสดงและลีลาการแสดงให้เห็นถึงความรักความห่วงใยของเจ้าย่า ท้าวชัยพิษณุกร ที่มีความห่วงใยในลูกสาว การใช้เสียงเอื้อนกล่อมลูกมาใช้ในเหตุการณ์ลาแม่ที่แสดงถึงความรักระหว่างแม่กับลูก และความรักระหว่างพระลากับพระเพื่อนพระแพงที่นราพงษ์ จรัสศรี ได้สื่อสารให้เห็นถึงลีลาการแสดงที่สื่อท่าทางเศร้าหมอง กระทบกระวายเป็นการรอคอย ลีลาการแสดงเมื่อทั้งสองได้พบกัน และบทเข้าห้องที่แสดงบทรักแบบหนุ่มสาวที่สร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสมกับผู้ชมและผู้แสดงในวัยเยาวชน

5. ให้หลักธรรมทางพุทธศาสนา

จากการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ลิลิตพระลอของ พระวรพจน์ นิสโก (เกียงพุทรา) ได้นำเสนอให้เห็นว่าวรรณคดีลิลิตพระลอได้แสดงให้เห็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่ หลักกฎแห่งกรรม หลักธรรมทางด้านครอบครัว หลักธรรมทางด้านการเมืองการปกครอง หลักธรรมทางด้านความรัก ความซื่อสัตย์ (พระวรพจน์ นิสโก, 2552: ค) ซึ่งในเรื่องกฎแห่งกรรมถือว่าเป็นหลักธรรม

ที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดในเรื่อง ดังที่ บุญยืน สุวรรณศรี กล่าวว่า “กวีผู้แต่งลิลิตพระลอได้แสดงพรรณนาว่า การที่ตัวละครในเรื่องซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ หากได้แสดงความรักและความปรารถนาในทางที่ไม่ถูกทำนองครองธรรมก็ย่อมจะได้รับกรรมที่ทำได้ การที่ละครเรื่องนี้จบลงด้วยความตายของพระลอ พระเพื่อน พระแพง และพี่เลี้ยงทั้งสี่ จึงเป็นการสนับสนุนคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่องกฎแห่งกรรมได้อย่างชัดเจน” (บุญยืน สุวรรณศรี, 2532: 10) นราพงษ์ จรัสศรี ได้คำนึงถึงคุณค่าของเรื่อง โดยมีแนวความคิดในการสร้างสรรค์บทให้เป็นไปตามหลักกรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระลอ ได้แก่ หลักกฎแห่งกรรม ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม กล่าวถึงเรื่องบุญกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาที่แผ่แผ่คิดทางคุณธรรมและศีลธรรมของชีวิตว่าทุกสิ่งในโลกนี้ไม่เที่ยง ทุกอย่างเป็นไปตามบาปบุญของเรา มีการนำเสนอบทที่ติดปากคนไทยมาเป็นร้อย ๆ ปี โดยการนำเสนอบทการแสดงในช่วงเริ่มการแสดงองค์ 2 ที่กล่าวว่า

สิ่งใดในโลกล้วน	อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่นาน
ตามแต่บุญบาปแล้ว	ก่อเกื้อรักษา

(การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี)

ในเหตุการณ์สุดท้ายของเรื่อง บทการแสดงและลีลาการแสดงสื่อหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ผู้แต่งลิลิตพระลอได้แสดงพรรณนาว่า การที่ตัวละครในเรื่องซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ หากได้แสดงความรักและความปรารถนาในทางที่ไม่ถูกทำนองครองธรรมก็ย่อมจะได้รับกรรมที่ทำได้ ดังในบทการแสดงเหตุการณ์พิฆาตพระลอ พระเพื่อน พระแพง และพี่เลี้ยงทั้งสี่ จึงเป็นการสนับสนุนคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่องกฎแห่งกรรมได้อย่างชัดเจน

6. สะท้อนความเชื่อของคนไทย

6.1 ความเชื่อเรื่องการเสียชีวิต ในเรื่องการเสียชีวิตนี้ถือเป็นลักษณะนิสัยของคนไทยเรา ที่นิยมการเสียชีวิตกันมาแต่โบราณ โดยเชื่อกันว่าเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ บางทีก็เชื่อว่าจะอำวยโชคความมั่งมีศรีสุขให้แก่ตนและครอบครัว ในทางตรงกันข้ามอาจบันดาลให้เกิดความหายนะได้เช่นกัน คิดความเชื่อนี้ได้เข้าแทรกซึมอยู่ในความรู้สึกของคนไทยทุกหมู่เหล่าจนดูเหมือนจะกลายเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญและจำเป็น (บุญยงค์ เกศเทศ, 2550: 54-55) ความเชื่อของคนไทยที่สอดคล้องกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี ได้แก่

ก. การเสี่ยงทายน้ำ ในลิลิตพระลอได้กล่าวถึงการเสี่ยงทายน้ำ ในเหตุการณ์พระลอเดินทางไปยังเมืองสรองเพื่อจะไปหาพระเพื่อนพระแพง เมื่อถึงแม่น้ำกาหลง พระลอได้ทำการเสี่ยงน้ำเป็นการตั้งจิตอธิษฐานโดยมีเงื่อนไขว่า หากไปรอดแล้วให้น้ำไหลดังเดิม ถ้าหากไปไม่รอดแล้วให้น้ำวน เมื่อเสร็จการเสี่ยงทายก็ปรากฏว่าน้ำนั้นเวียนวน พร้อมทั้งปรากฏสีแดงดังเลือดอยู่ต่อหน้า (บุญยงค์ เกศเทศ, 2550: 55) ทำให้พระลอมีความโศกเศร้า วิตกกังวล และระลึกถึงพระนางบุญเหลือและนึกถึงความตายของตนเอง จนกระทั่งร้องไห้เพราะค่อนข้างจะแน่ใจว่าจะไม่มีโอกาสได้เห็นมารดาบังเกิดเกล้าอีก (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2549: 149) ผู้สร้างสรรค์ได้มีแนวความคิดในการสะท้อนความเชื่อเรื่องการเสี่ยงน้ำ โดยนำเสนอลีลาการแสดงในเหตุการณ์พระลอเสี่ยงน้ำ ที่สื่อเรื่องราวการอธิษฐานเสี่ยงน้ำของพระลอ และใช้แสงสีแดงเพื่อช่วยสื่อถึงน้ำสีแดงดังเลือด

ข. การเสี่ยงทายไก่ ซึ่งในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับไก่นี้ คนไทยอาหมเชื่อกันว่าไก่เป็นสัตว์ที่ผู้เป็นใหญ่แห่งสวรรค์ส่งมาให้มนุษย์ใช้สำหรับเสี่ยงทาย ในเหตุการณ์พระลอตามไก่ เมื่อพระลอเห็นไก่ที่ปู่เจ้าสมิงพรายส่งมาล่อ จึงดีใจเป็นอย่างยิ่งถึงกับรีบออกติดตามจับตัวทั้ง ๆ ที่พระลอยังไม่ได้อาบน้ำตามกิจวัตรประจำวัน การรีบออกติดตามจับไก่นี้ไม่น่าจะเกิดจากความหลงใหลในความงามเด่นของไก่นั้น แต่น่าจะสืบเนื่องมาจากความเชื่อบางอย่างที่พระลอมีต่อไก่ หรือไก่นั้นน่าจะมีความสำคัญบางอย่างต่อตัวพระลอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความเป็นความตายของพระลอในเวลานั้น (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2549: 150) ผู้สร้างสรรค์มีแนวความคิดในการสร้างสรรค์บทการแสดงและลีลาการแสดงที่สะท้อนความเชื่อในเรื่องไก่ตามเนื้อหาของลิลิตพระลอ โดยนำเสนอเหตุการณ์พระลอตามไก่ประกอบการอ่านบทและดนตรี

6.2 ความเชื่อและการนับถือผี ชาวล้านนาเชื่อว่าผีเป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งแสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยการเคารพธรรมชาติที่สามารถบันดาลทั้งความสุขและความทุกข์ยาก ไม่ว่าจะเป็น ป่าเขา สายน้ำ แผ่นดิน ฯลฯ โดยการเซ่นไหว้อำนาจที่สถิตอยู่ในธรรมชาติ เช่น ผีขุนน้ำ เจ้าป่า เจ้าเขา เป็นต้น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 61) ผู้สร้างสรรค์มีแนวความคิดในการสร้างบทการแสดงที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องผีของชาวล้านนา โดยการสื่อบทการแสดงที่กล่าวถึงปู่เจ้าสมิงพรายสั่งให้กองทัพผีมากมายมหาศาลเต็มท้องฟ้าพากันเคลื่อนทัพไปเมืองสรอง ทำให้พระลอเกิดความคลุ้มคลั่ง ซึ่งบทที่กล่าวถึงผีเหล่านี้ได้สอดคล้องกับการสร้างสรรค์ลีลาการแสดงของเหล่ากองทัพผีนั่นด้วย

6.3 ความเชื่อทางคุณไสย ถือว่าเป็นที่มาของพลังอำนาจอย่างหนึ่ง ที่เป็นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเพื่อการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งเห็นได้จากการใช้อำนาจ

ไสยศาสตร์ประเภทคาถาร้อนในการทำร้ายบุคคลผู้เป็นคู่ขัดแย้งส่วนตัวเรื่องต่าง ๆ ให้เกิดอาการเสียสติที่เรียกว่าถูกตื้อ (คุณไสย) ถือเป็นอาการที่เกิดจากคนทำกันเองโดยอาศัยเวทมนต์คาถา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 24) ผู้สร้างสรรค์มีแนวความคิดในการสร้างบทการแสดงและลีลาการแสดงที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อทางคุณไสย โดยการสื่อบทการแสดงที่กล่าวถึงปู่เจ้าสมิงพรายเสกสลาลอยไปอยู่ในพานของพระลอ เมื่อพระลอหยิบหมากเสวยก็เกิดความคลุ้มคลั่งเจียนใจจะขาด เป็นต้น

2) แนวความคิดในการสร้างสรรค์ใหม่โดยคำนึงถึงการสื่อสารกับเยาวชน

การสร้างสรรค์ใหม่เป็นการสร้างงานที่ปรากฏในรูปแบบที่ไม่ซ้ำแบบเดิมที่เคยมีมาก่อน เป็นการคิดใหม่ทำใหม่เพื่อให้เกิดผลงานชิ้นใหม่ และเกิดอรรถรสตามที่ศิลปินต้องการและเหมาะสมกับยุคสมัย การแสดงเป็นการสื่อสารศิลปะที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ที่เชื่อมโยงกันให้การสื่อสารนั้นเป็นการสื่อสารด้านศิลปะ ได้แก่ การแสดงออก (expression) รูปแบบที่มีนัยสำคัญ (significant form) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร (relationship) ผ่านสื่อประเภทใด ผู้รับสารในลักษณะใด และวัฒนธรรม (culture) ซึ่งหมายรวมความเข้าใจในภาษาหรือสัญลักษณ์ของศิลปะนั้น ๆ (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ และคณะ, 2547: 12) ในการสื่อสารงานแสดงนั้นผู้สร้างสรรค์ย่อมคำนึงถึงวัยของผู้ชมหรือผู้รับสารและผู้ส่งสารหรือผู้แสดง เพื่อความเหมาะสมของการสื่อสารนั้น เนื่องจากความสนใจของผู้ชมในวัยต่าง ๆ มีความแตกต่างกันไป โดยเฉพาะผู้ชมในวัยเด็กและเยาวชน ซึ่งเด็กและเยาวชนในวัยต่าง ๆ มีความสนใจในละครที่ต่างกันไปกล่าวคือ วัยเด็กเล็ก-5 ปี (อนุบาล) เด็กในวัยนี้ไม่ชอบอยู่นิ่งนาน ๆ ชอบทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนุกสนาน ชอบการร่วมแสดงบทบาทสมมติ เช่น เป็นต้นไม้ เป็นต้นวาทิตย์ ชอบบรรยากาศการแสดงแบบเป็นกันเองและอบอุ่น เด็กวัย 6-9 ปี ชอบอยู่กับเพื่อน ๆ ชอบทำกิจกรรม ชอบตัวละครที่มาจากจินตนาการ สามารถแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ เริ่มกลัวความตาย กลัวความพลัดพราก เด็กวัย 9-12 ปี มีความสนใจเกี่ยวกับศิลปะการละคร ชอบเรื่องเกี่ยวกับสงคราม กีฬา เรื่องราวทางวิทยาศาสตร์ ชอบเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ เด็กวัย 12-18 ปี มีความสนใจกับละครที่ซับซ้อน ชอบเรื่องราวที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาที่เกิดขึ้นกับวัยรุ่น ละครที่เหมาะสมกับเด็กวัยนี้ เช่น ละครของเชคสเปียร์ ละครแนวเหมือนจริง (Realistic) ซึ่งเป็นการแสดงที่จริงจัง เข้มข้น เน้นความรัก อุดมการณ์ และความยิ่งใหญ่ (พรรัตน์ ดำรุง, ม.ป.ป.: 72-76) ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างงานโดยคำนึงถึงการสร้างสรรค์ใหม่และการสื่อสารการแสดงที่คำนึงถึงความสนใจของเยาวชนในวัยต่าง ๆ ทั้งในส่วนของนักแสดงและผู้ชมที่เป็นวัยเยาวชน โดยการนำแนวความคิดในการสื่อสารที่คำนึงถึงเยาวชนมาสื่อสารในองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ การลด

ความรุนแรงของบท การสื่อสารลีลาการแสดงที่เป็นธรรมชาติเข้าใจง่าย การใช้แสงที่เป็นธรรมชาติ การใช้เครื่องแต่งกายที่เหมาะสมกับสรีระของเยาวชนและสะดวกต่อการเคลื่อนไหว เป็นต้น

3) การสร้างสรรค์โดยสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต (The way of life) ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีสื่อความ วิถีจราจร และขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถีแสดงความสุขทางใจและหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้น อาจเริ่มมาจากเอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นต้นแบบ แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบต่อกันมา และอาจมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือพัฒนาให้วัฒนธรรมเป็นไปตามความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ (อรุณี ต้นศิริ, 2549: 23) การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นรราชษ์ จรัสศรี มีการสร้างสรรค์การแสดงที่นำแนวความคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ได้แก่ การให้ความเคารพผู้อาวุโสที่ปรากฏในบทการแสดงและการสร้างสรรค์ลีลา ประเพณีแห่นางแมวในเหตุการณ์ขบวนพระลอเดินทางออกจากเมืองสรวง การสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวล้านนา ดังการนำเสนอการพ้อนเมืองเอกลักษณ์ของชาวเหนือที่สอดแทรกในการแสดง เหตุการณ์พระลอแยกทัพออกจากเมืองสรวง การคารวะสูงสุดด้วยเส้นผมดังปรากฏในบทการแสดงและลีลาการแสดงในเหตุการณ์พระลอลานางลักษณวดี และการนำทำนองเพลงกล่อมลูกอันเป็นเพลงพื้นบ้านประเภทวรรณกรรมมุขปาฐะที่สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษโดยการถ่ายทอดจากปากสู่ปาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกล่อมให้เด็กหลับ มาสร้างสรรค์ในเหตุการณ์พระลอลาแม่ เพื่อแสดงถึงความรักความผูกพันระหว่างแม่กับลูก

4) การสร้างสรรค์โดยใช้ทฤษฎีทางด้านทัศนศิลป์ผสมผสานกับนาฏศิลป์

ก. องค์ประกอบของภาพที่ดีมีศิลปะ จะต้องประกอบด้วย เอกภาพ (unity) คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในจุดมุ่งหมาย การจัดวางสิ่งต่างๆ (arrangement) การเลือกสรร (selection) การเน้นจุดสำคัญ (intensification หรือ emphasis) ทุกสิ่งที่เลือกสรรมาจัดวางในฉากจะต้องมีเหตุผล จุดมุ่งหมาย และมีบทบาทในการประกอบกันเข้าเป็นองค์ประกอบนั้น มีความหลากหลาย (variety) มีการเชื่อมสัมพันธ์กัน (coherence) และมีความสมดุล (balance) (มัทนี รัตน์, 2546: 158-161) ผู้สร้างสรรค์ได้นำแนวความคิดดังกล่าวนี้ มาสร้างสรรค์ลีลาการแสดงและการออกแบบพื้นที่การแสดงโดยใช้ความรู้ทางทัศนศิลป์ เรื่ององค์ประกอบของภาพและความสำคัญของตำแหน่งตัวตัวละครบนเวทีเข้ามาเป็นหลักในการสร้างสรรค์ กล่าวคือ การแสดงลีลาและการจัดวางการใช้พื้นที่

อย่างมีเอกภาพ สามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน มีลีลาการแสดงและการใช้พื้นที่ที่มีความหลากหลาย มีการใช้หลักความสมดุลและความไม่สมดุลที่สะท้อนถึงเนื้อหาของวรรณคดี มีการให้ความสำคัญของตำแหน่งตัวละคร เช่น จัดให้กษัตริย์อยู่ในตำแหน่งกลางเวทีเพื่อสื่อถึงความสำคัญของบทบาทของตัวละคร นอกจากนี้ยังออกแบบให้เห็นถึงความสูงต่ำ (level) ที่ทำให้ตัวละครมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งเสริมทำให้การแสดงมีความสำคัญ และมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างฉากต่อฉาก

ข. แนวความคิดเชิงสัญลักษณ์

สัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่ถูกกำหนดหรือนิยามขึ้นมาเพื่อให้สื่อความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง (นราพงษ์ จรัสศรี, สัมภาษณ์ 3 ตุลาคม 2557) ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงในเชิงสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมาย เรื่องราว และโน้มน้าวความรู้สึกผู้ชมให้คล้อยตาม ในงานสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอ ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารกับผู้ชมในรูปแบบลีลาการแสดง เครื่องแต่งกาย การออกแบบฉาก การออกแบบพื้นที่การแสดงและอุปกรณ์การแสดง ทำให้เกิดความหลากหลายของการสื่อความหมายต่าง ๆ ที่ชัดเจนขึ้น

2. รูปแบบในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี

รูปแบบการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี แบ่งตามองค์ประกอบการแสดงได้ดังนี้

บทการแสดง

บทการแสดงเป็นคำประพันธ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับเล่นละครเพื่อแสดงเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอตามท้องเรื่องและเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดทิศทางการแสดง ทำให้ทราบเรื่องราวและการสื่อสารการแสดง ในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี ใช้บทการแสดงจากลิลิตพระลอ มีรูปแบบการสร้างสรรค์บทการแสดงดังนี้

1) การเรียงร้อยบทใหม่โดยรักษาดนลักษณ์เดิมและความไพเราะของบทประพันธ์ ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้คัดเลือกโคลงและร่ายในลิลิตพระลอ ฉบับของกรมศิลปากรประมาณ 30 % มาเรียงร้อยเป็นบทการแสดง ใช้เวลาในการแสดงประมาณ 1.30 ชั่วโมง การแสดงแบ่งออกเป็น 2 องก์ องก์ที่ 1 เริ่มเรื่องตั้งแต่การกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการแต่งลิลิตพระลอ การกล่าวแนะนำกษัตริย์เมืองสรวงและเมืองสรอง พระลอลงจันถึงพระลอ ลาแม่ องก์ที่ 2 เริ่มเรื่องตั้งแต่พระลอหลานางลักขณวดี พระลอเดินทางไปเมืองสรวง

พระลอชมสวน พระลอเสียน้ำ พระลอตามไก่ พระลอพบกับเพื่อนแพງพระลอเข้าห้องพิฆาตพระลอและการคร่ำครวญรำพึงรำพันถึงลูกของพ่อแม่เพื่อนแพງและนางบุญเหลือในตอนท้ายของเรื่อง ผู้สร้างสรรค์เน้นการสื่อสารบทการแสดงในรูปแบบฉันทลักษณ์เดิมของวรรณคดีอันเป็นวัฒนธรรมทางภาษาไทยของคนไทยในอดีต สื่อเนื้อหาด้วยการอ่านบทในน้ำเสียงที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย ผู้ชมและผู้แสดงในวัยเด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้จดจำวรรณธรรมากรรณคดีไปพร้อม ๆ กับการแสดงและการชม มีการตัดทอนบทในเหตุการณ์พิฆาตพระลอ และบท Erotic ในเหตุการณ์พระลอเข้าห้องโดยลดความแรงของบทลง เพื่อปรับให้เหมาะสมกับผู้ชมและผู้แสดงในวัยเด็กและเยาวชน

2) การใช้บทการแสดงที่ยังคงรักษาแก่นของเรื่องและคุณค่าของลิลิตพระลอ โดยสืบทอดการแสดงแนวโศกนาฏกรรม สื่อเรื่องราวของความรักระหว่างชายหนึ่งกับหญิงสองที่มีบรรพบุรุษเป็นศัตรูกัน สื่อความรักความผูกพันระหว่างแม่กับลูก ความรักของบ่าวที่มีต่อนาย การสะท้อนหลักธรรมทางพุทธศาสนา หลักธรรมทางด้านครอบครัว หลักธรรมทางด้านการเมืองการปกครอง หลักธรรมทางด้านความรักความซื่อสัตย์ การสะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อและวิถีชีวิตท้องถิ่น การกล่าวถึงความงามของพระลอ และการยกทัพที่แสดงความเป็นกษัตริย์ที่มีความยิ่งใหญ่

ลีลาการแสดง

ลีลาการแสดงเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกาย ที่มีการเรียงร้อยให้มีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง บทบาท อารมณ์ และองค์ประกอบการแสดง ทำหน้าที่สื่อความหมายการแสดงบ่งบอกถึงเอกลักษณ์เฉพาะของตัวละครและสื่อความต้องการของนักแสดงไปยังผู้ชม ลีลาการแสดงในนาฏศิลป์ไทยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี มีรูปแบบการสร้างสรรคลีลาดังนี้

1) การสร้างสรรคลีลาโดยคำนึงถึงแก่นและคุณค่าของลิลิตพระลอและวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา ได้แก่

1.1 การสร้างสรรคลีลาการฟ้อนแบบล้านนาประกอบการแสดง เช่น ขบวนขับช้อยโหมพระลอ

1.2 การสร้างสรรคลีลาการแสดงที่สื่อถึงประเพณีของชาวล้านนา ในการใช้ผมสิ่งสูงสุดของร่างกายที่ตนถือว่าเป็นศรีเชิดเท้าให้ผู้ทีเคารพรักและมีศักดิ์สูง เพื่อแสดงความเคารพยกย่องสูงสุด ปรากฏในเหตุการณ์ที่นางลักษณวดีใช้ผมเชิดพระบาทพระลอก่อนที่พระลอจะออกเดินทางจากเมืองสรวง

ภาพที่ 1 แสดงการสร้างสรรคัลีลาการแสดงที่สื่อถึงวัฒนธรรมการใช้มเช็ดเท้า
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี. (ผู้สร้างสรรคัลีลา). (2549). การแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอ [วีดิทัศน์].
กรุงเทพฯ: โรงเรียนพระแม่ฟาติมา.

1.3 การสร้างสรรค์ลีลาที่แสดงความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกตามเนื้อหาใน
ลิลิตพระลอโดยสื่อท่าอุ้มลูก ในเหตุการณ์พระลอครวญถึงแม่และพระลอเข้าห้อง

1.4 การสร้างสรรค์ลีลาการแสดงของพระลอพระเพื่อนพระแพงตายในท่า
ยืนพิงกัน ที่สะท้อนตามเนื้อหาในลิลิตพระลอและอนุสาวรีย์พระลอที่อุทยานพระลอ
อ.สอง จ.แพร่

2) การสร้างสรรค์ลีลาโดยใช้หลักของทัศนศิลป์ได้แก่

2.1 การสร้างสรรค์ลีลาเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic) คือการออกแบบให้นัก
แสดงออกลีลาสื่อเป็นสิ่งที่ต่างกันในอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งมีทั้งในแบบนามธรรมและรูปธรรม
เช่น การออกแบบลีลาเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงดอกเล็บมือนาง

2.2 ลีลาการแสดง ที่ใช้หลักของระดับ (Level) เช่น ลีลาของไก่แก้ว ที่มีการ
ยกตัวละครให้ลอยสูงเด่นยิ่งขึ้น เพื่อต้องการนำเสนอบทบาทให้ชัดเจนขึ้น สื่อถึงความเป็น
ธรรมชาติและความเหนือธรรมชาติ ดังภาพ

2.3 การสร้างสรรค์ลีลาการแสดงโดยใช้หลัก Symmetry และ Asymmetry
คือการสร้างสรรค์โดยใช้หลักของความงามที่ได้สัดส่วน ความสมดุล และความงามที่อยู่ใน
ความไม่สมดุล ดังตาราง

ตารางแสดงการสร้างสรรคัลีลาการแสดงโดยใช้หลัก Symmetry และ Asymmetry

การออกแบบลีลาในนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย เรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี โดยใช้หลัก Symmetry	การสร้างสรรคัลีลาในนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนรา พงษ์ จรัสศรีโดยใช้หลัก Asymmetry
 ภาพประกอบการแสดง โดยใช้หลัก Symmetry ตอน พระลอเข้าห้อง ผู้สร้างสรรคัลีลาออกแบบลีลาให้พระลออยู่กลาง พระเพื่อนพระแพง และนางรินนางโรย อยู่ในตำแหน่งที่สมดุล ด้านซ้ายและขวาทั้งสองด้าน	 ภาพประกอบการแสดงโดยใช้หลัก Asymmetry ในเหตุการณ์ท้าวชัยพิษณุกร พบพระลอ ผู้สร้างสรรคัลีลาให้พระลอนั่งถวายบังคมอยู่ด้านซ้ายของเวที และออกแบบลีลาให้ท้าวชัยพิษณุกรยืนและเหลาทหารจำนวนมากนั่งอยู่ทางด้านขวาของเวที ปฏิบัติลีลาที่แตกต่างกันและไม่สมดุลกัน

2.4 การสร้างสรรคัลีลาโดยใช้หลักของ Minimalism ซึ่งเป็นมุมมองใหม่ของศิลปะ คือการทำให้น้อย การเคลื่อนไหวน้อยแต่ให้ความหมายมาก

2.5 การสร้างสรรคัลีลาการแสดงที่ใช้หลักการซ้อนมิติ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นนาฏศิลป์ในแบบเหตุการณ์ที่ซ้อนกัน (Double Scene) เพื่อสื่ออารมณ์ ข้อคิดและวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ในการแสดงโดยใช้หลักทัศนศิลป์มาเสริมนาฏศิลป์ให้มีความชัดเจน (ณัฐวัฒน์ สิทธิ, สัมภาษณ์ 12 กุมภาพันธ์ 2558) เกิดภาพลีลาที่หลากหลายน่าสนใจและเข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังเหตุการณ์พระลอครวญถึงมารดา ดังภาพ

ภาพที่ 2 การสร้างสรรคัลีลาการแสดงที่ใช้หลักการซ้อนมิติ
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี. (ผู้สร้างสรรคัลีลา). (2549). การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอ [วีดิทัศน์].
กรุงเทพฯ: โรงเรียนพระแม่ฟ้าติมา.

3) การสร้างสรรค์ลีลาที่ผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ร่วมสมัยและนาฏศิลป์ไทย เป็นการสร้างสรรค์ลีลาโดยการผสมผสานลีลาการแสดงในแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัยและแบบนาฏศิลป์ไทยในตัวละครตัวเดียว เพื่อสื่อลีลาในเชิงอนุรักษ์และลีลาที่ง่ายต่อการเข้าใจ ดั่งลีลาของไก่แก้ว ในเหตุการณ์ปูเจ้าเรียกไก่ถึงพระลอตามไก่ที่ผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ร่วมสมัยและนาฏศิลป์ไทย

4) การสร้างสรรค์ลีลาที่สื่อถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมไทยได้แก่

4.1 ลีลาที่สื่อถึงการเห็นคุณค่าของเพศหญิงโดยให้ผู้ชายแสดงร่วมกับผู้หญิง เช่น ในเหตุการณ์ที่ผู้ชายนั่งแสดงกับผู้หญิง มีการสอนวิธีการจับต้องนักแสดงหญิงอย่างเหมาะสม เป็นการส่งเสริมให้เพศชายเห็นคุณค่าในเพศหญิง

4.2 ลีลาที่สื่อความผูกพันระหว่างพี่น้องกล่าวคือการจัดให้รุ่นพี่กับรุ่นน้องได้แสดงร่วมกัน เน้นให้รุ่นพี่สอนรุ่นน้องเพื่อให้รุ่นพี่กับรุ่นน้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การดูแลซึ่งกันและกัน ไม่หมิ่นเหม่งรังแกผู้ที่ด้อยกว่าและยังมีความสอดคล้องกับความเป็นพี่เลี้ยงในลิลิตพระลอ (นราพงษ์ จรัสศรี, สัมภาษณ์ 3 ตุลาคม 2557)

4.3 การออกแบบลีลาที่คำนึงถึงการให้ความเคารพผู้ที่มียศศักดิ์สูง ความต่างของตำแหน่งตัวละครที่ให้ความหมายในเรื่องความต่างของฐานันดร เป็นต้น

5) การสร้างสรรค์ลีลาโดยคำนึงถึงการสื่อสารกับเยาวชน ได้แก่

5.1 การสร้างสรรค์ลีลาจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นทำพื้นฐานที่ใช้สื่อความหมายในชีวิตประจำวันของมนุษย์โดยคำนึงถึงทักษะของผู้แสดง และการสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าใจของผู้ชมในวัยเด็กและเยาวชน

5.2 ลดความรุนแรงของการสร้างสรรค์ลีลาประกอบบท Erotic ในเหตุการณ์ที่แสดงบทรักตอนพระลอเข้าห้อง โดยการปรับลีลาให้เหมาะสมกับเยาวชนทั้งที่เป็นผู้แสดงและผู้ชม

5.3 การสร้างสรรค์ลีลาโดยส่งเสริมให้เยาวชนเกิดความศรัทธาในความยิ่งใหญ่และความเข้มแข็งของแม่

5.4 การสร้างสรรค์ลีลาการแสดงที่เหมาะสมกับเด็กในช่วงอายุระหว่าง 4-6 ปี คือการสร้างสรรค์ลีลาให้ดูกลมกลืนเหมือนเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของเด็ก เช่น ท่าเต้นไม้ลีลาของเสือ ลิง นก เด็กก็จะรู้สึกว่าได้เล่นสนุกสนานในกิจกรรมของกลุ่มเพื่อน เป็นการจูงใจให้เด็กออกลีลาด้วยตนเองทำให้ได้ลีลาการแสดงที่มีความเป็นธรรมชาติ มีความน่ารักที่มาจากธรรมชาติของเด็ก

5.5 การใช้สัญลักษณ์ของเทพเจ้าอีรอส เทพแห่งความรัก มาสร้างสรรค์เป็นลีลาการแสดงเพื่อลดความรุนแรงในเหตุการณ์ที่แสดงการรบราฆ่าฟัน ทำให้ดูไม่รุนแรง

เหมาะสมสำหรับเยาวชน มีสื่อความหมายของการฆ่าที่แฝงด้วยความรัก หรือให้ความหมายทั้งความตายและความรักดังที่ปรากฏตามแก่นของเรื่องลิลิตพระลอ

5.6 การปรับขบวนยกทัพเป็นขบวนแห่ที่สวยงามเพื่อให้เหมาะสมกับเยาวชน โดยนำรูปแบบขบวนแห่ทางแมว ที่อยู่ในท้องถิ่นภาคอีสานและภาคกลางมาสร้างสรรค์ลีลาในเหตุการณ์ขบวนพระลอเดินทางออกจากเมือง

5.7 การสร้างสรรค์ลีลา ที่สื่อการละเล่นพื้นบ้าน “แมงมุมขยุ้มหลังคา” เพื่อให้เด็กมีความสุขและได้คิดเชื่อมโยงการแสดงกับการละเล่น

เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจบทบาทที่ ยุคสมัยฐานันดรของตัวละครและสถานการณ์ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องของการแสดงนั้น ๆ ในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี มีการปรับเครื่องแต่งกายจากแบบดั้งเดิมโดยอิงจากวรรณคดีและความเป็นท้องถิ่น อีกทั้งมีการออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อเสริมลีลาและเหมาะสมกับสรีระของเยาวชน ได้แก่ มีการใช้เสื้อผ้าที่มีสีสัน หลากหลายสี สามารถเห็นสีเสื้อผ้าเด่น สำหรับนักแสดงหลัก และการออกแบบเสื้อผ้าที่เป็นแบบพื้นเมืองล้านนา ที่ไม่ต้องตัดเย็บ เน้นการพันผูก แต่งง่ายและสะดวกต่อการสวมใส่สำหรับนักแสดงในกลุ่มที่มีทักษะน้อย

ดนตรีและเสียง

ดนตรีและเสียงช่วยเสริมอารมณ์ บรรยากาศและเชื่อมโยงเหตุการณ์ในแต่ละฉากให้สอดคล้องกันหรือแตกต่างกันตามบทการแสดง รูปแบบดนตรีและเสียงที่ประกอบการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของ นราพงษ์ จรัสศรี มีดังนี้

1) การสร้างสรรค์ดนตรีและเสียงประกอบการแสดงในรูปแบบใหม่ที่อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม ได้แก่ การใช้ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ การจ้อยด้วยเสียงของผู้ชายประกอบดนตรีล้านนาที่สร้างสรรค์ใหม่ การเอื้อนเป็นทำนองคล้ายการกล่อมลูกในเหตุการณ์หลังจากพระลอลาแม่แล้วและกำลังจะเดินทางไปลาขยา เพื่อสื่อดนตรีที่มีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่องลิลิตพระลอที่นำเสนอความรักความผูกพันระหว่างแม่กับลูกและสื่อเสียงร้องของมนุษย์อันเป็นเสียงดนตรีประเภทหนึ่ง

2) การสร้างสรรค์เสียงประกอบการแสดงที่คำนึงแก่นและคุณค่าวรรณคดี โดยวิธีการอ่านบทประพันธ์ประกอบการแสดงด้วยน้ำเสียงที่เรียบประกอบการคลอด้วยเสียงดนตรีพื้นเมืองล้านนา ลักษณะการอ่านมีการออกเสียงที่ชัดเจน ถูกต้อง โดยใช้ผู้ชายอ่านบทที่กล่าวถึงตัวละครและเรื่องราวทางฝ่ายเมืองสรอง และใช้ผู้หญิงอ่านบทที่กล่าวถึงตัวละครและเรื่องราวทางฝ่ายเมืองสรอง

ฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

ฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดงเป็นสิ่งที่แสดงสถานที่ ยุคสมัย ภูมิประเทศ ฤดูกาล บรรยากาศของแต่ละเหตุการณ์ สภาพสังคม เศรษฐกิจ ฐานะความเป็นอยู่ของตัวละคร กำหนดขอบเขตพื้นที่ ระดับความสูงต่ำของสถานที่ ช่วยในเรื่องทิศทางการเคลื่อนไหวของตัวละคร เป็นการนำเสนอรูปแบบการแสดงว่าเป็นแนวโคลงสด สุข แจ่มใส รื่นเริง หรือลึกลับน่ากลัว การออกแบบฉากและอุปกรณ์สำหรับการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี มีวางระบบที่แปลกใหม่ ดังนี้

1) การรักษาแก่นและคุณค่าของเรื่องโดยการกำหนดตำแหน่งให้ผู้แสดงอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งอิงจากการสื่อความหมายจากบทการแสดงที่มาจากลิลิตพระลอ

2) การออกแบบฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ผสมผสานวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมไทยโดยการออกแบบให้ผู้แสดงสื่อความหมายที่หลากหลายคือสื่อเป็นอุปกรณ์ สื่อในเรื่องระดับการนั่งสูงต่ำกับศักดิ์ของตัวละคร และความผูกพันระหว่างพี่เลี้ยงและเจ้านาย ดังภาพ

ภาพที่ 3 การออกแบบฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ให้ผู้แสดงสื่อความหมายที่หลากหลาย
ที่มา: นราพงษ์ จรัสศรี. (ผู้สร้างสรรค์). (2549). การแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอ [วีดิทัศน์].
กรุงเทพฯ: โรงเรียนพระแม่ฟ้าติมา.

3) การออกแบบฉากและอุปกรณ์โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นล้านนา ผู้สร้างสรรค์ได้นำอุปกรณ์ที่สื่อความเป็นท้องถิ่นล้านนาที่หาได้ง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัว และเป็นที่ยึดมาประกอบการแสดง ได้แก่ พิน ตุง โคมไฟ รม ชันดอก เสลี่ยง เป็นต้น

4) การออกแบบฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดงในเชิงสัญลักษณ์ที่คำนึงถึงเยาวชน โดยใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงเพื่อสื่อความหมายและโน้มน้าวความรู้สึกผู้ชมให้คล้อยตาม เช่น ในฉากสุดท้ายหลังจากที่พระลอ พระเพื่อน พระแพงสิ้น มีการนำช่อดอกไม้สีขาวมาใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงให้ผู้แสดงทุกคนถือ เพื่อสื่อความหมายถึงความรักที่บริสุทธิ์ เป็นต้น

พื้นที่การแสดง

พื้นที่การแสดงหมายถึงพื้นที่บนเวทีที่นักแสดงใช้ในการเคลื่อนไหวร่างกายและแสดงลีลาต่างๆ รูปแบบพื้นที่การแสดงในนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยของนราพงษ์ จรัสศรี มีลักษณะดังนี้

1. มีความเป็นธรรมชาติ มีการจัดวางตัวละครตามลักษณะและพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์ในชีวิตจริง เช่น การออกแบบพื้นที่ในห้องนอนกับในสวนก็มีความแตกต่างกัน

2. มีความหมาย แสดงสถานการณ์และเหตุการณ์ เรื่องราวบางอย่างเรียกว่า (picturization) เช่น พระลอและนางลักษณ์ดิ่งบนเตียง ที่ออกแบบจากนักแสดงคนหนึ่งทำท่าคลาน ให้ตัวละครที่มีศักดิ์สูงนั่งบนหลัง แล้วมีเหล่าทหาร ขุนนาง นางสนม นั่งล้อมอยู่กับพื้นที่ทั้งสองด้าน

3. แสดงความรู้สึกและอารมณ์ คือการออกแบบการใช้พื้นที่ตัวละครแต่ละตัว บ่งบอก ความรู้สึกและอารมณ์ที่สอดคล้องกับบท เช่น ฉากพระลอคลั่ง นางสนม และตัวละครต่าง ๆ ก็แสดงอารมณ์ที่สอดคล้องกันด้วย และฉากพิฆาตพระลอ ตัวละครที่ใช้พื้นที่บนเวทีต่างมีความเศร้าสร้อยไปด้วย

4. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ในองค์ประกอบของคนหมู่มาก จะมีบางคนที่เป็นจุดสนใจ มีความสำคัญและมีบทบาทมากกว่าผู้อื่น เช่น พระลอนั่งคำนึงถึงมารดา ล้อมรอบไปด้วยเหล่าทหาร ทางด้านขวาของเวทีมีนางบุญเหลือกับพระลอแสดงความรักความผูกพันระหว่างแม่กับลูก ทำให้การใช้พื้นที่ทางด้านขวาเด่น เป็นจุดสนใจ แต่ก็มีความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ทางด้านซ้ายด้วยเช่นกัน

แสง

แสงที่ใช้ในการแสดง มีหน้าที่ทำให้มองเห็นกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ช่วยสร้างบรรยากาศ อารมณ์ของการแสดงที่สอดคล้องกับเนื้อหาและรูปแบบการแสดงนั้น ๆ รูปแบบการออกแบบแสงในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี มีรูปแบบการออกแบบแสงเพื่อช่วยสร้างอารมณ์และความรู้สึกและเพื่อสร้างบรรยากาศตามแก่นของเรื่องและอิงลักษณะทางวัฒนธรรมพื้นฐานของวรรณคดีลิขิตพระลอ โดยใช้แสงให้สอดคล้องกับความเป็นท้องถิ่นล้านนา เรื่องราวความรัก การขึ้นชมธรรมชาติ การพลัดพราก สงครามและความตาย เพื่อสะท้อนอารมณ์และบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ โดยคำนึงถึงผู้แสดงและผู้ชมที่เป็นเยาวชน

นักแสดง

นักแสดงหมายถึงบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้แสดงในบทบาทต่าง ๆ ตามท้องเรื่องบนเวที เป็นผู้สื่อสารอารมณ์และเนื้อเรื่องให้ผู้ชมเข้าใจในการแสดงนั้น ๆ ในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี มีการใช้นักแสดงจำนวนมาก แบ่งนักแสดงออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีทักษะสูงให้แสดงเป็นตัวเอก กลุ่มทักษะปานกลางให้แสดงเป็น Symbolic แสดงสัญลักษณ์ในแบบต่าง ๆ และกลุ่มที่มีทักษะน้อยโดยจัดให้แสดงเป็นตัวประกอบที่ใช้การเคลื่อนไหวแบบธรรมชาติ มีการออกสื่อที่คำนึงถึงความสามารถของเด็กและเยาวชน มีการจัดแบ่งและกำหนดนักแสดงในเรื่องทักษะเฉพาะทางทั้งในแบบนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัย นาฏยศิลป์ไทย และท่าทางธรรมชาติตามวัยและความถนัดของแต่ละบุคคล

สรุปและอภิปรายผล

การแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี เป็นงานสร้างสรรค์ใหม่ที่มีแนวความคิดในการสร้างสรรค์ได้แก่ การรักษาแก่นและคุณค่าของวรรณคดีลิลิตพระลอ การให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์ใหม่โดยคำนึงถึงการสื่อสารกับเยาวชน การสร้างสรรค์โดยสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่หลากหลาย และการสร้างสรรค์โดยใช้ทฤษฎีทางทัศนศิลป์ผสมผสานกับการแสดง ซึ่งทำให้ผู้ชมและผู้แสดงสามารถเข้าถึงอรรถรสของวรรณคดีลิลิตพระลอ วัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา สามารถอธิบายหลักวิธีการสร้างสรรค์การแสดงได้อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผลงานสร้างสรรค์มีความงามอย่างมีเหตุผลและมีหลักการ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องแนวความคิดในการแสดงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอของนราพงษ์ จรัสศรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาค้นคว้าและการทำวิจัยต่อไปในอนาคต ดังนี้

- 1) นำแนวความคิดและรูปแบบที่ได้จากงานวิจัยฉบับนี้ไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัย เพื่อให้ได้ผลงานสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพ
- 2) การสร้างงานนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยจากวรรณคดีเพื่อเยาวชน โดยใช้ผลงานวิจัยฉบับนี้พื้นฐานความรู้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2517). **ลิลิตพระลอ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: เจริญธรรม.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต. (2549). **วรรณคดี รวมบทความวิจัยและบทความวิชาการและวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต. (2545). **อ่านลิลิตพระลอ: ฉบับวิเคราะห์และถอดความ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐวัฒน์ สิทธิ, อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. สัมภาษณ์วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2558.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และคณะ. (2547). **สุนทรียนิเทศศาสตร์: การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจินตคติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นราพงษ์ จรัสศรี. (ผู้สร้างสรรค์). (2549). **การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยเรื่องพระลอ [วีดิทัศน์]**. กรุงเทพฯ: โรงเรียนพระแม่ฟาติมา.
- นราพงษ์ จรัสศรี, ศาสตราจารย์. ศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์วันที่ 3 ตุลาคม 2557.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2550). **ผีป่าดงภู เจ้าปู่ขุนน้ำ**. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญยืน สุวรรณศรี. (2532). **ภาพที่ปรากฏในเรื่องพระลอ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรรัตน์ ดำรุ่ง. (ม.ป.ป.). **การละครสำหรับเยาวชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระวรพจน์ นิสโก (เกียงพุทรา). (2552). **การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง “ลิลิตพระลอ”**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- มัทนิ รัตนิน. (2546). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะการกำกับการแสดงละครเวที**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รินทร์ชัย สัจจพันธุ์. (2549). **สุนทรียภาพแห่งชีวิต**. กรุงเทพฯ: ณ เพชร.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2544). **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมชาติ.
- อรุณี ตันศิริ. (2549). **วัฒนธรรมถิ่น วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **เจ้าที่และผีป่วน : พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจ และ
ตัวตนของคนท้องถิ่น**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). **บทวิจารณ์ความรู้เรื่องเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.